

Lectio Praecursoria: Tulevaisuuden hallintaa – Tulevaisuustiedon jalostaminen ja liikuttaminen kaupungistuvan yhteiskunnan kontekstissa

Hanna Heino

Tulevaisuus hallinnan kohteena

Tulevaisuus on aina kiehtonut ihmisiä ja tulevaisuutta on pyritty ennustamaan erilaisilla tavoilla. Tulevaisuudesta on keksitty ja kehitelty erilaisia mielikuvia ja kertomuksia, unelmia ja kauhutarinoita. Näitä tulevaisuuden mukanaan tuomia mahdollisuuksia on pyritty tavoittelemaan ja vaaroja välttelemään. Tulevaisuutta ei kuitenkaan voi ennustaa, eikä tulevaisuutta voi tietää varmaksi. Toisaalta kaikki ne päätökset ja toimet, joita teemme nyt vaikuttavat tulevaisuuteen ja siihen millaiseksi tulevaisuus muodostuu.

Tästä syystä tulevaisuuden hallinta on nousut yhä tärkeämmäksi asiaksi monille eri toimijoille, myös julkisilla puolella. Tulevaisuuden hallitsemiseen on erilaisia motivoivia tekijöitä, jotka voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäiseksi tulevaisuus voi tuntua uhkaavalta ja siksi sitä pitää hallita. Uhkia on monenlaisia ja monen tasoisia. Globaaleja uhkia aiheuttavat esimerkiksi ilmaston muutos ja ympäristön saastuminen, väestön liikakasvu, terrorismin pelko tai pandemia, mitä parhaillaan olemme kokemassa. Paikallisella tasolla nämä uhkatekijät ilmenevät eri tavoilla. Toisaalta paikallisia uhkatekijöitä Suomessa voivat olla väestön poismuutto tai kunnan talousvaikeudet.

Toisena motivoivana tekijänä on tulevaisuuden tunteminen tai tulevaisuudesta tietäminen etukäteen, mikä helpottaisi päätöksen tekoa ja

parantaisi hallintoa. Tämä ilmenee yleensä tarpeena rakentaa erilaisia malleja ja skenaarioita tulevaisuuden kehityskuluista, mikä tekee tulevaisuudesta ennakoitavamman ja hallittavamman. Mallinnusta ja skenaarioiden luomista on harjoitettu jo vuosikymmeniä etenkin yritysmaailmassa ja niiden tekemiseen on luotu monenlaisia menetelmiä. Tarve tehdä tulevaisuudesta ennakoitavampi on vaikuttanut myös tulevaisuuden tutkimuksen tieteenalan kehittämiseen. Tämän monitieteisen tieteenala kehitys alkoi 1960-luvulla, vaikka sitäkin varhaisempia alan kirjoituksia on olemassa.

Kolmantena motivoivana tekijänä on toivo paremmasta tulevaisuudesta. Tavoitteena tässä on luoda parempi ja oikeudenmukaisempi yhteiskunta. Tähän näkökulmaan liittyy käsitys siitä, että nykyisyys on monimutkainen ja tulevaisuus on avoin erilaisille mahdollisuuksille. Perusoletus on, että tulevaisuus ei ole ennalta määrätty ja tämän hetkisillä toimilla voidaan vaikuttaa siihen, millainen tulevaisuudesta muodostuu. Tämä on myös tulevaisuudentutkimuksen lähtökohta. Tulevaisuus voi edustaa toivoa paremmasta, jota pitää tavoitella ja johon pitää pyrkiä ja siksi on tärkeää vaikuttaa tulevaisuuteen ja hallita tulevaisuutta.

Näiden erilaisten motiivien takia organisaatiot eri tasoilta pyrkivät ennakoimaan tulevaisuutta ja samalla sopeutumaan tai vaikuttamaan siihen. Epävarmuus tulevasta ja sen mukanaan

tuomat uhat ja mahdollisuudet ovat tehneet tulevaisuudesta yhä tärkeämmän hallinnan kohteen valtioille, alueille, kaupungeille ja muille organisaatioille. Ne yrittävät ennakoida tulevaa, jotta voisivat tehdä parempia päätöksiä tai varautua yllättäviin muutoksiin. Tulevaisuuden hallinta on maantieteelle suhteellisen uusi kiinnostuksen kohde ja yhdistänkin tutkimuksessani maantieteen ja tulevaisuuden tutkimuksen näkökulmia.

Kestävä kaupungistuminen

Käsittelen väitöskirjassani tulevaisuuden hallintaa kaupungistuvan yhteiskunnan näkökulmasta Suomessa. Kaupungistumisen prosesseissa on mukana monia toimijoita eri tasoilta, mutta erityisesti valtio ja kunnat ovat niitä, jotka osaltaan voivat kehitykseen vaikuttaa ja siihen varautua.

Kaupungistuminen on globaali ilmiö ja sen seuraukset ovat moninaisia. On paradoksaalista, että kaupungistumisen seurauksena sekä sen hyödyt että haitat kumuloituvat kaupunkiin. Kaupungistumisen etuina pidetään taloudellista kasvua sekä innovaatioiden ja mahdollisuuksien keskittymistä kaupunkikeskuksiin. Toisaalta varjopuolina nähdään mm. kaupunkien saastuminen, rikollisuus ja sosiaaliset ongelmat. Nopea kaupungistuminen lisää haasteita, sillä kaupunkisuunnittelulla on kiire vastata muutoksiin. Siksi kaupunkien päättäjillä ja suunnittelijoilla on vastuullinen tehtävä huolehtia riittävien palveluiden tuottamisesta kaikille asukkaille. Kaupungistuminen on Suomessa alkanut hitaammin kuin Länsi-Euroopassa, mutta nyt Suomi kuuluu Euroopan nopeimmin kaupungistuvien maiden kärkeen.

Suomessa kaupungistumisen yhtenä tärkeänä edistävänä tekijänä on nykyisin maahanmuutto. Maahanmuutto kohdistuu erityisesti isoimpiin kaupunkiin ja maahanmuuttoa voidaankin pitää urbaanina ilmiönä. Ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on kasvanut merkittävästi viime vuosikymmeninä ja esimerkiksi pääkaupunki seudulla jo joka kuudes asukas on syntyperältään ulkomaalaistaustainen. Turussa ulkomaalaistaustaisia on nyt noin 12% väestöstä.

Maahanmuutto kasvattaa siis kaupunkien väkimäärää ja lisää moninaisuutta.

Merkittävä seikka kaupungistumisessa on kestävän kehityksen huomiointi ja kestävän kaupungistumisen edistäminen. Kestävä kaupungistuminen on haasteena myös Suomessa ja siksi kunnat ja kaupungit ovat avaintoimijoita kestävyuden tavoittelussa. Kestävä kehityksen tavoitteena on huomioida kaupunkien nykyisten ja tulevien asukkaiden hyvinvointi. Tähän kuuluu sekä ekologinen, taloudellinen, että sosiaalinen ulottuvuus. Nämä eri ulottuvuudet linkittyvät vahvasti toisiinsa ja niitä koskevia päätöksiä tehdään monella eri tasolla. Merkittävää on kuitenkin se, että yhteen kestävyuden osa-alueeseen liittyvät päätökset vaikuttavat jollain aikavälillä myös muihin kestävyuden osa-alueisiin. Näitä yhteyksiä ja vaikutuksia olisi syytä pohtia päätöksiä tehdessä. Siksin tärkeäksi asiaksi kaupungeissa nousee tiedolla johtaminen, jota on peräänkuulutettu jo joitain aikoja. Riittävän laajaa tietopohjaa tarvitaan päätöksenteon tueksi, jotta päätösten seuraukset eivät ole lyhytkantoisia tai jopa haitallisia tavoiteltaville asioille. Näin ollen tulevaisuustieto ja strateginen ajattelu nousevat merkittäviksi tekijöiksi tulevaisuuden hallinnassa.

Keskeiset käsitteet

Väitöskirjassani tarkastelenkin tulevaisuuden hallintaa strategisen ajattelun, tulevaisuustiedon ja tiedon liikkumisen käsitteiden kautta. Tiedolla on siis merkittävä rooli myös tulevaisuuden hallinnassa. Tietoa eri asioista ja eri aloilta tarvitaan rakentamaan kokonaisvaltaista näkemystä tulevaisuudesta ja monimutkaisista yhteen kietoutuvista asioista. Tiedolla johtaminen asettaa päättäjät kuitenkin haastavaan tilanteeseen. Heidän pitäisi kerätä ja tulkita tietoa erilaisista lähteistä ja muodostaa niistä johtopäätöksiä. Toisaalta erilaisten faktojen ymmärtäminen harvoin kuitenkaan tuottaa lopullista varmuutta mistään. Aina on olemassa tunnettuja ja tuntemattomia epävarmuuksia, jotka pitäisi huomioida.

Tarkastelen seuraavaksi kolmea käyttämää-

ni käsitettä tarkemmin. Ensimmäinen käsite on tulevaisuustieto. Tulevaisuustieto on tulevaisuuteen liittyvää tietoa. Tarvitsemme tulevaisuuteen liittyvää tietoa päivittäisissä päätöksissämme, mutta se on merkittävää myös organisaatioiden päätöksenteossa. Nopeasti muuttavat tilanteet, poliittiset ja sosiaaliset myllerrykset haastavat päätöksentekoa. Tulevaisuustietoa voidaan hyödyntää ennakoimaan yllättäviä muutoksia ja epävarmuuksia. Se on tulkintoja mahdollisista tulevaisuuden kehityskuluista ja sen on tarkoitus toimia päätöksenteon tukena. Tulevaisuustieto on kuitenkin ristiriitainen käsite. Tulevaisuudesta ei ole faktaa, sillä tulevaisuus ei ole vielä toteutunut. Tulevaisuuksia on monia, koska vaihtoehtoisia kehityskulkuja tulevaisuuteen on useita ja tämän hetken päätökset muokkaavat tulevaisuutta. Tulevaisuustiedon muodostamisessa ja jalostamisessa tarvitaan tietoa menneisyydestä ja nykyisyydestä sekä kykyä visioida tulevaa. Tulevaisuustieto syntyy yhdistelemällä erilaista tietoa. Yksilöiden tiedot, mielikuvitus ja luovuus ovat keskeisiä työkaluja tulevaisuustiedon luomisessa. Tästä syystä tulevaisuustieto sisältää aina myös arvoja. Yksilöiden ja organisaatioiden arvot ovat upotettuina niiden jalostamaan tulevaisuustietoon.

Toinen käsite on tulevaisuustiedon liikkuvuus, joka englanniksi on 'mobility'. Tiedon liikkuvuus ei ole sama kuin tiedon siirtyminen eli 'transfer', jossa tietoa tai informaatiota siirretään paikasta toiseen tai ihmiseltä toiselle. Tiedon liikkuvuudessa tieto on useiden yksilöiden tai organisaatioiden hyödynnettävissä, mutta eri tavoilla. Tiedon liikkuvuus mahdollistaa uusien tulkintojen ja ymmärryksen synnyn uusissa konteksteissa laajentaen siten myös tulevaisuuden hallinnan mahdollisuuksia eri tahoilla. Tiedon liikkuvuus sisältää siis tiedon muuttumisen. Jokainen tulevaisuustiedon kanssa tekemisissä oleva henkilö, muokkaa saamaansa tietoa omien käsitystensä ja tarpeidensa kautta soveltaen sitä omaan toimintaympäristöönsä. Tiedon liikkuvuus erilaisten toimijoiden välillä vaatii kuitenkin jonkinlaista yhteistä ymmärrystä. Esimerkiksi tutkijoiden tieteelliset teoriat saattavat tuntua olevan kau-

kana kaupungin virkamiesten käytännön toimista. Yhteisen tavoitteen tai vision löytäminen helpottaa kuitenkin tiedon liikkumista näiden erilaisten toimijoiden välillä ja siten myös tiedon hyödyntämistä.

Kolmantena käsitteenä on strateginen ajattelu. Strateginen ajattelu auttaa tiedon hyödyntämisessä ja pidemmän aikavälin hyötyjen löytämisessä. Strategisen ajattelun avulla voidaan katsoa pitkälle tulevaisuuteen ja arvioida organisaation ominaisuuksia ja kyvykkyyttä toimia tulevissa tilanteissa. Strateginen ajattelu on menetelmä, joka auttaa tavoitteiden määrittämisessä ja polun löytämisessä kohti tavoitteita. Strategista ajattelua on kuvattu myös asioiden katsomiseksi eri suunnista. Tämä tarkoittaa sitä, että asioiden tarkastelu erilaisista näkökulmista, myös niistä, jotka eivät ole itsestään selviä, auttaa luomaan kokonaisvaltaista kuvaa. Strateginen ajattelu rakentuu neljästä elementistä. Ensimmäinen on sisällön ja kontekstin ajatteleminen, toinen on pitkän aikavälin suunnitelmien ja strategioiden luominen, kolmas on sidosryhmien osallistaminen ja neljäs tiedon kerääminen strategian pohjaksi. Näiden neljän elementin kautta organisaatio voi kehittyä ja vaikuttaa tulevaisuuteen. Strateginen ajattelu on tulevaisuusorientoitunut menetelmä ajatteluun, oppimiseen, suunnitteluun ja toimintaan. Strateginen ajattelu lisää organisaation valmiutta kohdata tulevaisuuden haasteita.

Tutkimuksen tavoitteet

Väitöskirjassani esitän ja vastaan kolmeen isompaan tutkimuskysymykseen. Ensin kysyn: miten Suomen kunnissa pyritään hallitsemaan tulevaisuutta? Tutkin tätä kahdessa kaupungistumiseen vaikuttavassa kontekstissa, kestäväen kehityksen tavoittelussa sekä maahanmuuton kysymysten ja moninaisuuden strategisessa suunnittelussa. Toiseksi tutkin: miten tulevaisuustietoa jalostetaan ja hyödynnetään ja miten nämä prosessit vaikuttavat tulevaisuuden hallintaan? Tähän kysymykseen haen vastauksia Suomen kaupungistumisen tulevaisuutta selvittäviä tulevaisuus-työpajoja tutkimalla. Viimeinen tutkimuskysy-

mys kuuluu: Miten tulevaisuustiedon liikkuminen vaikuttaa tulevaisuuden hallintaan? Tätä kysymystä tutkin kahdessa eri mittakaavassa, sekä yksittäisten tulevaisuustyöpajojen avulla, että isommassa skaalassa Strategisen tutkimuksen neuvoston tutkimusrahoituksen kautta, jonka tarkoituksena on tuottaa tutkittua tulevaisuusorientoitunutta tietoa päätöksenteon tueksi.

Tärkeimpinä menetelminä tutkimuksessani ovat kyselyt, haastattelut ja havainnointi. Tämä menetelmien yhdistely eli menetelmätriangulaatio tuottaa tietoa aiheen eri näkökulmista sekä varmistaa tulosten luotettavuutta.

Tutkimuksen tuloksia

Tutkimukseni löydökset osoittavat, että strateginen ajattelu on välttämätöntä tulevaisuuden hallitsemiseksi ja että tulevaisuustieto on tärkeä osa tulevaisuusorientoitunutta päätöksentekoa. Suomen kunnilla on useimmiten tavoitteena hallita tulevaisuutta, mutta usein keinot siihen ovat puutteellisia. Kuntastrategia, mikä jokaisella kunnalla pitää olla, on yksi hallinnan työkalu, mutta sen aikahorisontti voi jäädä lyhyeksi tai strategia on vain mekaanisesti rakennettu. Kunnan resurssit, sekä taloudelliset että henkilöresurssit, vaikuttavat siihen, miten kunnassa rakennetaan strategiaa ja kuinka paljon strategista ajattelua käytetään. Vain pienessä osassa kuntia strategista ajattelua oikeasti hyödynnetään.

Esimerkiksi tarkasteltaessa maahanmuuton kysymysten huomioimista kuntastrategiassa esiin nousee neljä haastetta. Ensimmäinen haaste on asenteissa. Negatiivinen asenne maahanmuuttoon aiheuttaa yleensä aiheen huomiotta jättämisen. Toinen haaste on tulevaisuuteen orientoitumisessa. Mikäli asioiden kulkua ei mietitä riittävän pitkälle tulevaisuuteen, ei ymmärretä tämän hetken suunnittelun tärkeyttä. Kolmas haaste on paikallisen näkökulman säilyttämisessä. Suunnittelua ei voi tehdä samalta pohjalta kuin kaikki muut kunnat, vaan paikalliset erityispiirteet pitäisi olla suunnittelun lähtökohdana. Viimeisenä haasteena on moninaisuuden ymmärtäminen. Yleistyksen eri ihmis-

ryhmistä eivät todennäköisesti johda toimiviin suunnitelmiin.

Strateginen ajattelu on selvästi linkittynyt myös kestävään kehitykseen. Kestävyyden tavoittelussa nousevat tärkeiksi samat elementit kuin strategisessa ajattelussa. Kunnat, jotka ovat sitoutuneita strategisen suunnittelun elementteihin, kuten pitkän aikavälin suunnitteluun ja strategioiden tekemiseen sekä tiedon keräämiseen, ovat todennäköisesti myös edistyneempiä kestäväyden tavoittelussa.

Tulevaisuustieto taas tukee suunnittelua ja päätöksen tekoa. Tulevaisuustietoa rakennetaan yhdessä eri toimijoiden kanssa, mutta sitä tulkitaan eri lähtökohdista. Tulevaisuustieto jalostuu sosiaalisessa kontekstissa eli yhteistyössä muiden kanssa, mutta sitä tulkitaan yksilöllisesti. Yksilön aikaisemmat kokemukset ja tieto vaikuttavat uuden tiedon muovautumiseen ja ymmärtämiseen

Tulevaisuustietoa jalostetaan eri tasoilla, kansallisella, alueellisella ja paikallisella, erilaisiin tarkoituksiin. Esimerkiksi Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) tutkimusrahoituksen on tarkoitus tuottaa tulevaisuustietoa päätöksenteon tueksi. Tutkimusaiheet ovat kuitenkin ensin päätetty valtioneuvostossa. Tätä rahoitusinstrumenttia voidaankin pitää yhtenä tapana tulevaisuuden hallintaan kansallisella tasolla, sillä se ohjaa tieteellistä tutkimusta tiettyyn suuntaan, ja sen tuloksia on tarkoitus hyödyntää päätöksenteossa Suomessa monella eri tasolla.

Tulevaisuustiedon liikkuminen eri toimijoiden välillä ei ole kuitenkaan suoraviivaista ja se vaatii myös uusia tulkintoja toimijasta riippuen. Tulevaisuustieto liikkuu yksilöiden mukana, jotka samalla muokkaavat tietoa. Tulevaisuustiedon liikkuminen kuitenkin mahdollistaa tiedon hyödyntämisen uusissa konteksteissa ja sijainneissa, joissa se on kuitenkin aina muuntunut alkuperäisestä. Tiedon hyödyntäminen ja liikkuminen eivät ole yksinkertaisia tai selkeitä prosesseja, sillä niihin vaikuttavat myös yksilöiden kyvyt sisäistää ja käsitellä tietoa sekä ne arvot, joita yksilöillä on.

Väitöskirjatutkimukseni osoittaa, että myös Suomessa on tavoitteena ja toiveena hallita

tulevaisuutta kaupungistuvan yhteiskunnan kontekstissa, mutta aina eivät kyvyt ja resurssit mahdollista tulevaisuuden huomioimista. Tulevaisuuden hallinta ja tulevaisuustieto ovat kuitenkin aiheita, jotka ovat merkittäviä yhteiskunnalle ja jotka tarvitsevat lisää huomiointia.

Hanna Heinin ihmismaantieteen väitöskirja "Governing the Future: Creation and Mobilisation of Futures Knowledge in the Context of Urbanising Society" tarkastettiin Turun yliopistossa torstaina 17.6.2021. Vastaväittäjänä toimi professori Carlo Salone Torinon yliopistosta, Italiasta, ja kustoksena professori Jussi Jauhiainen Turun yliopistosta.